

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОЇ ПАРАДИГМИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-13.03>

ОСТАП ДУТЧАК

аспірант кафедри публічного права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича, Україна

dutchak.ostap@chnu.edu.ua

ORCID: 0009-0009-5375-1469

Анотація. У статті вперше в науці податкового права України спеціально досліджуються концептуальні виклики Україні на початку впровадження нею воєнної парадигми податкового права, а також аналізуються інновації законодавства України, що визначили сенс і зміст розширення міри свободи держави у сфері податкового права та квінтесенцію лібералізації податкового права України для платників податків.

Як методологічні засади дослідження автор обрав антропосоціокультурний підхід, передусім його методи системного й функціонального аналізу та загальнонаукові принципи історизму й об'єктивності.

У підсумку сформульовано такі основні результати дослідження: сенс концептуальних викликів початкового періоду впровадження законодавцем воєнної парадигми податкового права, що постали перед ним, полягав у тому, що повномасштабна воєнна агресія росії проти України породила докорінно іншу порівняно з довоєнним періодом податково-правову реальність. Попередній категорійно-понятійний апарат податкового права України й вітчизняної науки податкового права виявився недостатнім, аби з його допомогою «схопити» сповна її новий зміст, осмислити його та виробити на основі цього нову податкову політику держави в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим постала невідкладна потреба в доповненні категорійно-понятійного апарату податкового права мирного часу його новими поняттями й концептуальними конструкціями, які б адекватно відображали нові реалії цієї сфери суспільних відносин, виявилися б придатними бути теоретико-методологічними ключами для вироблення законодавцем нових юридичних конструкцій і нових концептуальних підходів у податковому праві.

Ключовим серед цих нових категорій податкового права України, винайдених вітчизняним законодавцем, стало поняття відсутність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок, а серед концептуальних конструкцій – лібералізація податкового законодавства України й розширення повноважень органів виконавчої влади у сфері податкових відносин. Їм випало відіграти ключову теоретико-методологічну роль у виробленні воєнної парадигми податкового права України.

Ключові слова: податкове право; воєнна парадигма податкового права; платник податку; відсутність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок; лібералізація податкового законодавства України; розширення повноважень органів виконавчої влади у сфері податкових відносин.

CONCEPTUAL CHALLENGES FOR UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE IMPLEMENTATION OF THE MILITARY PARADIGM OF TAX LAW

UDC 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2025-13.03>

OSTAP DUTCHAK

Postgraduate Student at the Department of Public Law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

dutchak.ostap@chnu.edu.ua

ORCID: 0009-0009-5375-1469

Abstract. For the first time in the science of tax law of Ukraine, the article specifically examines the conceptual challenges faced by Ukraine at the beginning of its implementation of the military paradigm of tax law, and also analyses the innovations in Ukrainian legislation which determined the meaning and content of the expansion of the degree of freedom of the State in the field of tax law and the quintessence of liberalisation of Ukrainian tax law for taxpayers.

The author has chosen the anthroposociocultural approach as the methodological basis for the study, primarily its methods of systemic and functional analysis and the general scientific principles of historicism and objectivity.

As a result, the author formulates the following main results of the study: the meaning of the conceptual challenges faced by the legislator in the initial period of implementation of the military paradigm of tax law was that Russia's full-scale military aggression against Ukraine gave rise to a fundamentally different tax and legal reality compared to the pre-war period. The previous categorical and conceptual apparatus of the tax law of Ukraine and the national tax law science was insufficient to fully grasp its new content, to comprehend it and to develop a new tax policy of the state under martial law. In this regard, there is an urgent need to supplement the categorical and conceptual apparatus of peacetime tax law with its new concepts and conceptual constructions which would adequately reflect the new realities of this area of social relations and would be suitable as theoretical and methodological keys for the legislator to develop new legal constructions and new conceptual approaches in tax law.

The key among these new categories of tax law of Ukraine invented by the national legislator was the concept of *the taxpayer's inability to timely fulfil his/her tax liability*, and among the conceptual constructions – *liberalisation of tax legislation of Ukraine* and *expansion of powers of executive authorities in the field of tax relations*. They played a key theoretical and methodological role in the development of the military paradigm of Ukrainian tax law.

Key words: tax law; military paradigm of tax law; taxpayer; taxpayer's inability to fulfil his/her tax liability in a timely manner; liberalisation of tax legislation of Ukraine; expansion of powers of executive authorities in the field of tax relations.

Податкове право належить до найдавніших і найдивніших винаходів людської цивілізації. Його сокровенний сенс полягає в компромісі приватного та публічного інтересів відповідних суб'єктів щодо міри їхньої свободи у сфері приватної власності [1, с. 80]. У мирних умовах суспільного розвитку ця міра визначається цивільною парадигмою податкового права, метою якої є підтримання балансу приватного інтересу платників податку як творців приватної власності й публічного інтересу суспільства, передусім держави, оскільки саме під її захистом, як зазначав Адам Сміт, і платник податків продукує приватну власність [2, с. 505].

В умовах воєнного стану докорінних змін зазнає вся сукупність чинників, які вирішальною мірою впливають на податкове право. Вищезазначена визначеність, як і цивільна парадигма податкового права загалом, цілком перестає відповідати потребам як платника податків, так і публічного суб'єкта оподаткування, потребує заміни її воєнною парадигмою податкового права. Цю аксіому підтверджує весь історичний досвід людства [3; 4]. Стосовно України під час воєнного стану цей аспект проблеми вже дослідили ми в низці публікацій [5; 6]. Проте питання початку запровадження державної воєнної парадигми податкового права нині ще продовжує залишатися не розкритим.

Аналіз новітніх досліджень цієї проблематики переконує, що вона продовжує перебувати на початковому етапі її пізнання, коли відбувається осмислення й узагальнення юридичних фактів, формулювання на їх основі наукових фактів, висвітлення окремих аспектів і питань вироблення й упровадження воєнної парадигми податкового права. Зокрема, ці питання аналізували у вищезазначеному методологічному ключі М. Багнюк, Н. Бец, О. Біленко, В. Брухаль, П. Була, В. Валігура, А. Галабурда, З. Гбур, В. Горин, Д. Гетманцев, В. Греца, С. Децюра, Д. Єфименко, С. Ігнатенко, Ю. Іванов, І. Кальницька, В. Карпова, Л. Касьяненко, А. Крисоватий, Ю. Костюченко, І. Крутень, О. Лабунський, А. Монаєнко, А. Палій, С. Савченко, М. Скорик, Б. Трохимець, О. Татяненко, Т. Чернюк, В. Чорноус, Т. Шувалова, Л. Юришана й ін.

Особливо важливими для дослідження є результати наукових пошуків із цієї проблематики П. Пацурківського та Р. Гаврилук [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16], а також П. Пацурківського [17]. Вони сформулювали базові методологічні підходи до пізнання цієї проблематики, розкрили зміст її окремих нових ключових понять, породжених воєнною парадигмою податкового права, передусім поняття лібералізації, обґрунтували висновки, що податкове право України періоду повномасштабної російсько-української війни залишилося гуманістичним, розумним і справедливим.

Найбільш важливу роль в осмисленні нами проблеми започаткування воєнної парадигми податкового права України в умовах воєнного стану відіграла запропонована Р. Гаврилюк і П. Пацурківським концепція *воєнної матриці* податкового права України. Вони довели, що «це такий визначений державою у легітимному порядку спосіб виконання платником податку його податкового обов'язку перед державою, який виходить із атрибутивної наявності певних складових» [14, с. 106]. Автори до цих складників зарахували такі елементи системи: традиційно залежну від держави *юридичну конструкцію податку*; також залежного від платника податку *об'єкта оподаткування*; зовсім незалежну від них двох *функціональну спроможність платника податку* виконати ним свій податковий обов'язок перед державою в умовах воєнного стану [14, с. 106]. Промовисте резюме цих авторів: «Саме останньою складовою воєнна матриця податкового права принципово відрізняється від її цивільної матриці. Опорними конструкціями цієї матриці стали: 1) розширення міри свободи держави у сфері податкового права та 2) лібералізація податкового права для платників податків» [14, с. 106].

Водночас ще продовжують залишатися недослідженими вітчизняною наукою податкового права концептуальні виклики власне початку впровадження воєнної парадигми податкового права України. Ідеться головню про те, що в Україні із самого початку повномасштабної агресії росії склалася принципово інша порівняно з довоєнним періодом податково-правова дійсність. Наявний категорійно-понятійний апарат податкового права України й науки податкового права виявився недостатнім для схоплення за його допомогою нової реальності податкового права, осмислення її та вироблення на його основі нової податкової політики держави в умовах воєнного стану. Це зумовило гостру потребу в доповненні наявного категорійно-понятійного апарату податкового права новими поняттями, які б адекватно відображали якісно нові реалії податково-правової дійсності за умов воєнного стану та виявилися б придатними стати теоретико-методологічними ключами для конструювання законодавцем необхідних нових юридичних конструкцій податкового права. Нова податково-правова дійсність України потребувала також і застосування вже опанованого наукою загалом категорійно-понятійного апарату, спроможного допомогти пізнанню цієї парадигмально зміненої податково-правової дійсності.

Метою статті є осмислення концептуальних проблем упровадження воєнної парадигми податкового права України на початку повномасштабної російсько-української війни й аналіз найперших новацій законодавства України, які визначили сенс і зміст розширення міри свободи держави у сфері податкового права й квінтесенцію лібералізації податкового права України для платників податків.

Як ключові пізнавальні інструменти обрано *антропосоціокультурний підхід*, передусім його методи системного та функціонального аналізу, а також загальнонаукові принципи об'єктивності й історизму. Необхідність долучення нами додаткових методів пізнання та їх сенс буде пояснено безпосередньо в процесі дослідження.

Категорія *парадигма* з'явилася як інструмент наукового пізнання [18]. З її допомогою пояснюють, як правило, перехідні стани в науці, передусім *наукові революції*. З часом сфера застосування цієї категорії в багатьох пізнавальних традиціях розширилася, з її допомогою, як резонно зауважують П. Пацурківський та Р. Гаврилюк, стали пояснювати також «концептуальні моделі складної та суперечливої правової буттєвої реальності» [16, с. 114]. У такому сенсі ця категорія, як звернув увагу Самуель Гантінгтон, надає в розпорядження дослідника «прояснювальну лінзу для проникнення в природу явища, що пізнається ним» [19, с. 16]. Як відомо, у європейській і загалом західній пізнавальних традиціях категорія *парадигма* широко застосовується в дослідженні найбільш складних явищ правової дійсності.

В українському правопізнанні категорія *парадигма* ще тільки починає здобувати своє визнання. Як звернули увагу П. Пацурківський та Р. Гаврилюк, вітчизняні вчені-правознавці зазвичай вдаються до її евристичного потенціалу «для пізнання *перехідних станів* права, його якісних перетворень» [16, с. 115]. Одним із таких станів виявилася воєнна парадигма податкового права України. Специфіка його концептуального пізнання полягає в тому, що у вітчизняному правознавстві, як з'ясував О. Водяніков, вивчення нових станів права як явища загалом лише розпочалося [20]. Звідси український законодавець не мав змоги скористатися науковим доробком вітчизняної доктрини воєнної парадигми податкового права, оскільки її ще не було. Тим не менше він опинився перед нагальною потребою її невідкладного впровадження.

Ще одним викликом для вітчизняного законодавця, прямо пов'язаним із необхідністю впровадження воєнної парадигми податкового права, виявилася фрагментарність та однобічність, навіть суперечливість воєнної парадигми охорони й захисту гідності та прав людини згідно з Конституцією України. Як випливає зі статті 64 Конституції України, конституційні права й свободи людини та громадянина не підлягають жодному обмеженню, крім випадків, передбачених цією Конституцією. Водночас конституцієдавець зазначив, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [21]. Згідно з його приписом, не можуть бути обмежені права й свободи, передбачені статтями 24, 25, 27–29, 40, 47, 51, 52, 55–63 цієї Конституції [21]. П. Пацурківський та Р. Гаврилюк назвали цей перелік статей Конституції України «формулою вічності» [16, с. 119] людських прав і свобод. Водночас вони звернули увагу на те, що поза волевиявленням конституцієдавця опинилися «вкрай необхідні в умовах воєнного стану встановлені владі застереження щодо міри обмеження прав і свобод людини» [16, с. 124], які виявилися не охопленими «формулою вічності».

Одним із них є право приватної власності. У частині 4 статті 41 Конституції України зазначено: «Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [21]. Принагідно зазначимо, що конституцієдавець зарахував сплату податків і зборів до обов'язків кожного. Він наголосив, що цей обов'язок необхідно виконувати в порядку та розмірах, установлених законом [21]. Але чи повинна відрізнятися незалежно від обставин часу міра свободи законодавця оподатковувати приватну власність платника податку й міра свободи цього платника користуватися своєю приватною власністю [22], зокрема, в умовах воєнного стану від мирних умов і чим саме, конституцієдавець промовчав.

Це тільки деякі з найфундаментальніших світоглядних і методологічних викликів, які постали перед Верховною Радою України у зв'язку з необхідністю запровадження нею воєнної парадигми податкового права України. Термінові відповіді на них вона була змушена шукати за допомогою традиційного методу спроб і помилок, причому як на практичні, так і теоретичні питання. Саме внаслідок цього в податковому праві України на початку цієї повномасштабної війни з'явилася його нова категорія «відсутність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок». Вона вперше сформульована й зафіксована законодавцем у Законі України від березня 2022 року № 2118-IX [23]. Спершу законодавець розцінив це явище як «тимчасову особливість» справляння податків і зборів, але невдовзі зрозумів, що вона діятиме впродовж усього періоду «до припинення або скасування воєнного стану на території України» [23] та потребуватиме її обов'язкового врахування.

У цьому ж Законі України законодавець визначив *ключові критерії* для ідентифікації явища «відсутності в платника податків можливості своєчасно виконати своє податкове зобов'язання». Зокрема, до них зараховані такі юридичні факти й фактичні обставини: 1) відсутність у платника податків можливості дотриматися передбачених Податковим кодексом України (далі – ПКУ) термінів сплати податків і зборів; 2) подання необхідної звітності; 3) реєстрації податкових і/або акцизних накладних, розрахунків корегування й деяких інших документів [23].

Згодом ці базові критерії деталізовано й викладено у формі їх системи в Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, затвердженому Наказом Міністерства фінансів України від 29.07.2022 № 225 (зі змінами, унесеними згідно з Наказом цього ж Міністерства від 18.09.2023 № 503) і зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 25.08.2022 за № 967/38303 [24].

У разі підтвердженої в передбачений спосіб відсутності в платника податків можливості виконати свій податковий обов'язок законодавець передбачив звільнення його від юридичної відповідальності відповідно до ПКУ й перенесення терміну виконання ним податкового обов'язку на строк упродовж перших трьох місяців після скасування або припинення воєнного стану в Україні. Для тих платників податків, які не могли виконати свій податковий обов'язок через їхню особисту участь у воєнних діях, термін його виконання законодавець продовжив на один місяць із часу закінчення дії наслідків, що унеможливлювали виконання податкового зобов'язання, зупинив продовження вже розпочатих податкових перевірок платників податків і заборонив контролюючим органам ініціювання нових таких перевірок [23].

Якщо платник податку не мав можливості зареєструвати акцизну накладну в Єдиному реєстрі акцизних накладних (далі – ЄРАН) у зв'язку з воєнним станом, законодавець дозволив йому скористатися за умови наявності в такого платника податків товарно-транспортної накладної цим документом для переміщення відповідних товарів транспортними засобами без реєстрації акцизної накладної в ЄРАН. У такому випадку товарно-транспортна накладна повинна була містити аналогічну інформацію, що передбачена акцизною накладною. Водночас законодавець зупинив перебіг інших строків для платників податків і контролюючих органів, які були попередньо передбачені податковим законодавством і/або іншими чинними правовими актами, моніторинг за дотриманням яких здійснювали контролюючі органи [23].

Законом України № 2118-IX запроваджено також низку інших інновацій, які взяті в сукупності де-факто сповіщали про появу воєнної парадигми податкового права. Ним, зокрема, започатковано звільнення від оподаткування операцій з добровільної передачі платниками податків чи відчуження ними грошових коштів (товарів, робіт, послуг), у тім числі й підакцизних, для потреб ЗСУ або підрозділів територіальної оборони за умови нездійснення попередньо або постфактум відшкодування їх вартості. Такий же правовий режим поширено на аналогічні операції в інтересах Державної прикордонної служби України, Державної служби спецзв'язку й захисту інформації України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, деяких інших інституцій оборонного сектору України [23]. Усе вищевикладене одержало згодом назву лібералізації податкового законодавства України.

Цим же Законом України започатковано ще одну інновацію, не властиву податковому праву в умовах мирного часу. Вона полягала в суттєвому розширенні повноважень органів виконавчої влади, передусім Кабінету Міністрів України, а також військових адміністрацій у регіонах і на місцях у сфері податкових правовідносин і публічних фінансів загалом. Це зумовлено, як зазначають П. Пацурківський та Р. Гаврилюк, потребою розсосередження центрів ухвалення рішень з адміністрування податків та зборів і підвищення їх оперативності, а також з метою гарантування безперервності їх надходжень у державну казну, запобігання форс-мажорним ризикам, пов'язаним із притаманним парламентам завжди «популізмом й інтересами міжпартійної та міжфракційної боротьби» [8, с. 14]. Як засвідчив досвід, останнє явище неодноразово давало про себе знати в життєдіяльності Верховної Ради України навіть в умовах повномасштабної російсько-української війни. Водночас основна відповідальність за вироблення податкової політики держави в умовах воєнного стану, як і в мирний час, залишилася за Верховною Радою України, «оскільки, – резюмували вищезазначені автори, – згідно з п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України виключно до її компетенції належить установлювати відповідні суспільні відносини» [8, с. 12].

Зокрема, Уряду України надано повноваження звільняти на власний розсуд тимчасово (на період дії в Україні воєнного стану) від оподаткування ввезним митом соціально значущі продукти харчування, лікарські засоби, інші медичні препарати, на які він установлював фіксовані ціни в їх тлумаченні Законом України «Про ціни та ціноутворення». Законодавець також наділив Уряд України повноваженням на весь період дії воєнного стану визнавати певні категорії товарів, у тім числі й підакцизних, гуманітарною допомогою Україні «без здійснення процедури визнання таких товарів гуманітарною допомогою у кожному конкретному випадку» [23].

Регіональні й місцеві військові адміністрації України одержали повноваження ухвалювати рішення в умовах воєнного стану щодо перерахування коштів з місцевих або регіональних бюджетів у Державний бюджет України [23]. Цими й деякими іншими рішеннями у сфері податкових правовідносин законодавець започаткував упровадження в податкову політику держави парадигмально новий підхід порівняно з його податковою політикою довоєнного періоду розвитку України. Цю політику ми й визначаємо як **упровадження воєнної матриці податкового права України**.

У науці податкового права України вищезазначені інновації Верховної Ради України у сфері податкових відносин знайшли й інші оцінки й визначення. Зокрема, концептуально близькою до нашої є її оцінка відомими вченими-фінансистами А. Крисоватим і В. Валігурою як «безпрецедентних для вітчизняної, так і, ймовірно, для світової фіскальної практики» [25, с. 35], а також як «податкових реформ», що мали потужний вплив на всю податкову практику періоду воєнного стану [25, с. 36].

Більшість вітчизняних учених, як переконує аналіз їхнього наукового доробку в цій сфері, не розгледіли принципових інновацій у наведених нами вище рішеннях українського законодавця й розцінили їх як просту модифікацію податкової системи України в умовах воєнного стану [26; 27; 28], особливості податкового права України в умовах воєнного стану [29; 30; 31; 32]. Вони не вбачають кардинальних змін у податковій політиці України початкового періоду воєнного стану.

Отже, сенс концептуальних викликів початкового періоду впровадження законодавцем воєнної парадигми податкового права, що постали перед ним, полягав у тому, що повномасштабна воєнна агресія росії проти України породила докорінно іншу порівняно з довоєнним періодом податково-правову реальність. Попередній категорійно-понятійний апарат податкового права України й вітчизняної науки податкового права виявився недостатнім, аби з його допомогою «схопити» сповна її новий зміст, осмислити його й виробити на основі цього нову податкову політику держави в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим постала невідкладна потреба в доповненні категорійно-понятійного апарату податкового права мирного часу його новими поняттями й концептуальними конструкціями, які б адекватно відображали нові реалії цієї сфери суспільних відносин, виявилися б придатними бути теоретико-методологічними ключами для вироблення законодавцем нових юридичних конструкцій і нових концептуальних підходів у податковому праві.

Ключовим серед цих нових категорій податкового права України, винайдених вітчизняним законодавцем, стало поняття *відсутність у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок*, а серед концептуальних конструкцій – *лібералізація податкового законодавства України й розширення повноважень органів виконавчої влади у сфері податкових відносин*. Їм випало відіграти ключову теоретико-методологічну роль у виробленні воєнної парадигми податкового права України.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Гаврилюк Р. О. Природа податкового права: антропосоціокультурний підхід : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 636 с.
2. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / переклад О. Василюєва, М. Межевікіної, А. Малівського. Київ : Port-Royal, 2001. 722 с.
3. Angelos Chaniotis. War in the Hellenistic World. A Social and Cultural History. Wiley-Blackwell, 2005. 336 p.
4. Austin M. M. War and Culture in the Seleucid Empire. War and Culture and Social Force: Essays on Warfare in Antiquity / Ed. By T. Bekker-Nielse and Hannestad. Copenhagen, 2001. P. 90–109.
5. Дутчак О. І. Юридичне поняття воєнної парадигми податкового права України. *Юридична Україна*. 2024. № 5. С. 15–27.
6. Дутчак О. І. Необхідність запровадження воєнної парадигми податкового права України в умовах воєнного стану. *Юридична Україна*. 2024. № 8. С. 49–58.
7. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Підрозділ 1.6. Юридична відповідальність Російської Федерації за фінансування нею її війни проти України (с. 108–128). *Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану* : колективна монографія : у 4 т. / заг. ред. : Р. О. Стефанчук, І. М. Мищак, Л. А. Савченко ; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Людмила, 2022. Т. 4 : Відповідальність за вчинення злочинів під час вторгнення Російської Федерації в Україну: міжнародно-правовий і національний аспекти / відп. ред. А. А. Коваленко ; Інститут законодавства Верховної Ради України. 306 с.
8. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Війна Росії проти України та вітчизняні публічні фінанси. *Право України*. 2022. № 3. С. 9–25.
9. Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Юридична відповідальність за фінансування тероризму: міжнародно-правовий та національно-правовий аспекти. *Ампаро*. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 1. С. 5–14.
10. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Якої модернізації потребує конституційна матриця публічних фінансів України? *Право України*. 2022. № 7. С. 95–111.
11. Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Правова природа фінансування росією міждержавного тероризму та її війни проти України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 71. С. 274–281.
12. Гаврилюк Р. О., Дутчак А. І., Дутчак О. І. Лібералізація норм податкового права України в умовах воєнного стану. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2023. Вип. 15(27). Т. 2. С. 88–97.
13. Гаврилюк Р. О., Дутчак А. І., Дутчак О. І. Гуманізація податкової політики України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 307–311.

14. Гаврилюк Р., Пацурківський П. Воєнна матриця податкового права України. *Право України*. 2023. № 4. С. 106–123.
15. Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Дискусійні питання юридичної визначеності податкового права України в умовах воєнного стану. *Юридична Україна*. 2023. № 10. С. 22–30.
16. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Порівняльно-феноменологічний аналіз нормальної та воєнної парадигм охорони і захисту гідності та прав людини за Конституцією України. *Право України*. 2024. № 6. С. 113–130.
17. Пацурківський П. П. Справедливість і розумність податкового права України в умовах воєнного стану. *Приватне та публічне право*. 2023. № 3. С. 69–75.
18. Kuhn Thomas S. The Structure of Scientific Revolutions. Enlarged. International Encyclopedia of Unified Science. The University of Chicago Press, 1970. 222 p.
19. Samuel P Huntington. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Penguin Book, 1997. P. 16.
20. Водяніников О. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча і встановлена влада в кризові періоди. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 8–37.
21. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
22. Гаврилюк Р. О. Податок – правообов’язок праводієздатного члена громадянського суспільства. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наукових праць. Чернівці : Рута, 2004. Вип. 212 : Правознавство. С. 97–102.
23. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 3 березня 2022 року № 2118-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.
24. Порядок підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов’язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України : Наказ Міністерства фінансів України 29 липня 2022 р. № 225, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 серпня 2022 р. за № 967/38303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0967-22#Text>.
25. Крисоватий А. І., Валігура В. А. Новації та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 33–53.
26. Біленко О. В., Савченко С. О. Трансформація механізму податкової політики в умовах воєнного стану. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. № 46.
27. Греца В. Я. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 24–31.
28. Горин В. П., Була П. В., Черноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реаліях, безпекових викликах та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 24–31.
29. Костенко Ю. О., Шувалова Т. О. Щодо захисту прав платників податків в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 187–193.
30. Скорик М. О., Брухаль В. Р. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану. *Young Scientist*. 2023. № 4(116). С. 173–177.
31. Ігнатенко С. С. Особливості спрощеної системи оподаткування в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2023. № 1. С. 334–339.
32. Гаманюк Л. О. Особливості юридичного обов’язку громадян у податковій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 24–28.

REFERENCES

1. Havrylyuk, R. O. (2014). The nature of tax law: anthroposociocultural approach: Monograph. Chernivtsi: Chernivtsi National University, 636 c.
2. Adam Smith. (2001). The Welfare of Nations. An Inquiry into the Nature and Causes of the Welfare of Nations. Translated by O. Vasyliiev, M. Mezhevikina, A. Malivsky. Kyiv: Port-Royal, 722 p.
3. Angelos Chaniotis. (2005). War in the Hellenistic World. A Social and Cultural History. Wiley-Blackwell. 336 p.
4. Austin, M. M. (2001). War and Culture in the Seleucid Empire. War and Culture and Social Force: Essays on Warfare in Antiquity / Ed. By T. Bekker-Nielse and Hannestad. Copenhagen. P. 90–109.
5. Dutchak, O. I. (2024). Legal concept of the military paradigm of the tax law of Ukraine. *Yurydychna Ukraina*. № 5. С. 15–27.
6. Dutchak, O. I. (2024). The need to introduce a military paradigm of tax law of Ukraine under martial law. *Yurydychna Ukraina*. № 8. С. 49–58.
7. Havrylyuk, R. O., Patskurkivskyy, P. S. (2022). Subsection 1.6. Legal Responsibility of the Russian Federation for Financing its War Against Ukraine (pp. 108–128) in: *Legislative Support for the Formation and Implementation of the State Policy of Ukraine under Martial Law: a collective monograph: in 4 volumes / edited by R. Stefanchuk, I. Myshchak, L. Savchenko; Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. K. : Liudmyla Publishing House, 2022. T. 4 : Responsibility for committing crimes during the invasion of the Russian Federation into*

Ukraine: international legal and national aspects / edited by A. Kovalenko; Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 306 c.

8. Petro Patskurkivskyy, Ruslana Havrylyuk. (2022). Russia's war against Ukraine and domestic public finances. *Law of Ukraine*. № 3. C. 9–25.

9. Patskurkivskyy, P. S., Havrylyuk, R. O. (2022). Legal liability for terrorist financing: international and national legal aspects. *Amparo*. Zaporizhzhia: Helvetica Publishing House. № 1. C. 5–14.

10. Petro Patskurkivskyy, Ruslana Havrylyuk. (2022). What modernisation does the constitutional matrix of public finances of Ukraine need? *Law of Ukraine*. № 7. C. 95–111.

11. Patskurkivskyy, P. S., Havrylyuk, R. O. (2022). Legal Nature of Russia's Financing of Interstate Terrorism and its War Against Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Series PRAVO. Issue 71. C. 274–281.

12. Havrylyuk, R. O., Dutchak, A. I., Dutchak, O. I. (2023). Liberalisation of the norms of tax law of Ukraine under martial law. *Scientific and Information Bulletin of the Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi: Journal*. Series Law. Ivano-Frankivsk: Editorial and Publishing Department of the King Daniel University, Issue 15 (27). Vol. 2. P. 88–97.

13. Havrylyuk, R. O., Dutchak, A. I., Dutchak, O. I. (2023). Humanisation of the tax policy of Ukraine under martial law. *Legal scientific electronic journal*. № 6. C. 307–311.

14. Havrylyuk, R., Patskurkivskyy, P. (2023). Military matrix of tax law of Ukraine. *Law of Ukraine*. № 4. C. 106–123.

15. Havrylyuk, R. O., Patskurkivskyy, P. S. (2023). Discussion issues of legal certainty of the tax law of Ukraine under martial law. *Yurydychna Ukraina*. № 10. C. 22–30.

16. Petro Patskurkivskyy, Ruslana Havrylyuk. (2024). Comparative and Phenomenological Analysis of the Normal and Military Paradigms of Protection and Defence of Dignity and Human Rights under the Constitution of Ukraine, *Law of Ukraine*. № 6. C.113–30.

17. Patskurkivskyy, P. P. (2023). Fairness and reasonableness of the tax law of Ukraine under martial law. *Private and public law*. № 3. C. 69–75.

18. Kuhn Thomas S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. Enlarged. International Encyclopedia of Unified Science. The University of Chicago Press, 222 p.

19. Samuel P Huntington, (1997). *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. Penguin Book, P. 16.

20. Oleksandr Vodiannikov. (2021). Constitutionalism in Extreme Conditions: Constituent and Established Power in Crisis Periods. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*. № 4. C. 8–37.

21. Constitution of Ukraine. Law of 28.06.1996 No. 254к/96-BP as amended on 01.01.2020, grounds – 27-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

22. Havrylyuk, R. O. (2004). Tax is a legal obligation of a legally capable member of civil society. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: a collection of scientific papers*. Issue 212. Jurisprudence. Chernivtsi: Ruta, P. 97–102.

23. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Peculiarities of Taxation and Reporting during the Period of Martial Law. Law of Ukraine of 3 March 2022 № 2118-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.

24. Procedure for confirming the possibility or impossibility of a taxpayer to fulfil the obligations specified in subparagraph 69.1 of paragraph 69 of subsection 10 of Section XX ‘Transitional Provisions’ of the Tax Code of Ukraine. Approved by the Order of the Ministry of Finance of Ukraine № 225 dated 29 July 2022, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on 25 August 2022 under № 967/38303. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0967-22#Text>.

25. Krysovaty, A. I., Valigura, V. A. (2022). Innovations and directions for improving the tax legislation of Ukraine under martial law. *Finance of Ukraine*. № 6. C. 33–53.

26. Bilenko, O. V., Savchenko, S. O. (2022). Transformation of the tax policy mechanism under martial law. *Economy and society*. Issue № 46.

27. Hretsa, V. Ya. (2023). Modification of the tax system under martial law. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Series PRAVO. Issue 78. Part 2. C. 24–31.

28. Horin, V. P., Bula, P. V., Chornous, V. S. (2024). Tax policy of Ukraine in wartime: realities, security challenges and prospects for overcoming. *Investments: practice and experience*. № 18. C. 24–31.

29. Kostenko, Y. O., Shuvalova, T. O. (2023). On the protection of taxpayers' rights under martial law. *Kyiv Journal of Law*. № 1. C. 187–193.

30. Skoryk, M. O., Brukhal, V. R. (2023). Tax incentives for business under martial law. ‘Young Scientist’ April, № 4(116). C. 173–177.

31. Ihnatenko, S. S. (2023). Features of the simplified taxation system under martial law. *Electronic scientific publication ‘Analytical and Comparative Jurisprudence’*. № 1. C. 334–339.

32. Hamaniuk, L. O. (2024). Features of the legal duty of citizens in the tax sphere. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Series PRAVO. Issue 84: Part 1. pp. 24–28.

Дата надходження статті: 15.06.2025

Дата прийняття статті: 15.07.2025

Опубліковано: 22.09.2025